

PORTRET ANTUNA KRŽANA (1835. – 1888.), REKTORA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU O 120. GODIŠNJICI SMRTI

Ivan GOLUB, Zagreb

Sažetak

Portret Antuna Kržana ovdje je predložen kao diptih. Prvo je krilo duhovni, a drugo fizički portret. Duhovni je portret ocrtno Kržanova povijesnog lika s naglaskom na njegovu nastupnom govoru kao rektora Sveučilišta u Zagrebu. Fizički je portret rektora Sveučilišta Kržana imao svoju kob, koja se istraživački predločava. Antun Kržan rođen je u Oplazniku, župa Marija Gorica, 8. lipnja 1835. U gimnaziji mu je učitelj Vjekoslav Babukić, znameniti hrvatski jezikoslovac. U Rimu u Zavodu Germanicumu i na Papinskome sveučilištu Gregoriana (1856. – 1863.) profesor mu je J. Kleutgen, budući teolog Prvoga vatikanskog koncila, a drug u studiju mu je M. J. Scheeben, kasniji vodeći njemački teolog. Kržan tu postiže doktorat iz filozofije 1859., a doktorat iz teologije 1863. najvišom ocjenom »summa cum laude«. Za svećenika je zaređen u Rimu 15. ožujka 1862. Po povratku u domovinu u Zagrebu obavlja akademske i pastoralne službe. Na novoosnovanom Sveučilištu u Zagrebu 1874. imenovan je prvim profesorom dogmatike. Akademske 1876./1877. godine izabran je za trećega rektora Sveučilišta u Zagrebu kao prvi rektor s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta. Proslavio se nastupnim govorom, koji predstavlja njegov znanstveni credo: odsutnost nasilnosti u znanosti, prisutnost slobode istraživanja, razgovor s prirodoslovnim znanostima. Vrijednosti su to koje rektor Kržan žarko zastupa. Objavljuje životno djelo *O postanku čovjeka po posljednjih mudroslovnih i naravoslovnih znanosti* (I. dio – Zagreb, 1874.; II. dio – Zagreb, 1877.), gdje se znalački i čestito sučeljava sa živućim Darwinom i njegovom teorijom evolucije. Imenovan je kanonikom Prvostolnoga kaptola Zagrebačkoga i »kanonikom pobočnikom« kard. J. Mihalovića. Godine 1880. Kržan se oprašta od Katoličkoga bogoslovnog fakulteta i od znanstvenoga rada. Dana 6. studenoga 1888. naglo umire u svojem dvoru, Kaptol 6, u Zagrebu. Pokopan je na zagrebačkom groblju Mirogoju.

U svečanoj dvorani Sveučilišta u Zagrebu nalaze se portreti rektora Sveučilišta počevši od prvoga rektora Matije Mesića. No nema portreta trećega rektora Antuna Kržana. Neobjašnjivo. Portret se, međutim, nalazi u Muzeju grada Zagreba, kamo je dospio od privatnika. Dok nije identificiran, vodio se kao portret nepoznatog svećenika. Inventarni

je broj MG 4670; ulje na platnu; dimenzije, bez pozlaćenog okvira: 89x68; potpis slikara: A. Zuccaro; vrijeme nastanka: 1876./1877. Zuccaro, slikar iz Trsta, na poziv Sveučilišta u Zagrebu načinio je portrete prvih četiriju rektora, među njima i A. Kržana. Slikan je uživo »ad visum«, bijele puti, plavih očiju, sabran, u stojećem stavu, prekrštenih ruku, u svećeničkoj odori/sutani, s rektorskim lancem. Kržan je prvi rektor s rektorskim lancem, jer ga je istom tada darovao car Franjo Josip I. Portret nije nigdje objavljen.

Portret Antuna Kržana, rektora Sveučilišta u Zagrebu 1876./1877. ovdje se prvi put objavljuje. I to u boji.

Ključne riječi: Antun Kržan, Sveučilište u Zagrebu, Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu, katedra dogmatike, Antonio Zuccaro, Muzej grada Zagreba.

Uvod

Ove 2008. godine navršava se 120 godina od prerane i nagle smrti Antuna Kržana, prvog profesora dogmatike na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Prošle 2007. godine pak navršilo se 130 godina otkako je obnašao dužnost rektora Sveučilišta u Zagrebu kao prvi rektor s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta. Tom prigodom ovdje donosim istraživanje o sudbini njegova rektorskoga portreta. Ujedno ovdje se prvi put objavljuje Kržanov rektorski portret. Najprije crtam povijesni lik, portret Antuna Kržana, a potom donosim istraživanje o Kržanovu fizičkom liku, tvornom portretu. Ovaj rad sazdan je kao diptih, dva krila, i sadrži, da tako kažem, dva Kržanova portreta, duhovni i tvorni portret, riječju i perom opisan povijesni lik – portret i kistom i bojom naslikan lik, portret.

1. Pisani povijesni portret Antuna Kržana

O Antunu Kržanu napisao sam do sada najopsežniji životopis »Antun Kržan – kanonik zagrebački, prepošt sv. Petra Požeškoga, arhiđakon varaždinski, doktor sv. bogoslovja i mudroslovja, rektor kr. Sveučilišta«¹ Tu se navodi i bibliografija o Antunu Kržanu.²

¹ I. GOLUB, »Antun Kržan – kanonik zagrebački, prepošt sv. Petra požeškoga, arhiđakon varaždinski, doktor sv. bogoslovja i mudroslovja, rektor kr. Sveučilišta. Poticaj za životopis«, u: *U služenju Božjem narodu. Zbornik radova u čast msgr. dr. Antuna Škvorčevića, prvoga požeškoga biskupa prigodom 60. obljetnice života, 35. obljetnice svećeništva i 10. obljetnice biskupstva*, Požega, 2007., str. 561-588. Službe i naslovi što se u naslovu rasprave navode preuzeti su doslovno s nadgrobnoga spomenika Antuna Kržana.

² Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Dr. LJ. IVANČAN, Podatci o Zagrebačkim kanonicima od godine 1193. do 1924. Sabrao dr. Ljudevit Ivančan, zagreb. kanonik i kustos g. 1912. – 1924., sv. III, redni broj 1119: Antonius Krzan Can. Zagr., s. p. strojopis; »†Dr. Antun Kržan«, u: *Katolički list*, 39 (1888.) br. 45, str. 362-363; A. STEINHUBER, *Geschichte des Collegium Germanico-Hungaricum*, drugo popravljeno i prošireno izdanje, Freiburg, 1906., sv. II., str. 517; I. GOLUB, »Grobovi govore«, u: *Glas Koncila*, 7 (1968.), br. 22, str. 10; P.

Antun Kržan rođen je 8. lipnja 1835. u selu Oplaznik, u župi Marija Gorica. Otac je, čije je ime dobio na krštenju, umro prije nego se dječak rodio. Majka se preudala. Za siročje kao đaka skrbili su se franjevci na Kaptolu u Zagrebu. Do dolaska Vatroslava Jagića, kasnijega slavnog slavista, Antun Kržan bio je najbolji učenik u gimnaziji. Učiteljem mu je iz ilirskoga/hrvatskoga jezika bio čovjek čestita značaja i blage ćudi Vjekoslav Babukić, jezikoslovac, preporoditelj, bliski suradnik Ljudevita Gaja, pisac ilirske/hrvatske gramatike, pobornik književnoga jezika zasnovanoga na štokavštini, ali s kajkavskim i čakavskim elementima, smatran kodifikatorom hrvatskoga književnoga jezika. Taj i takav Kržanov učitelj ocijenio je u 8. razredu gimnazije Kržanov uspjeh iz hrvatskoga jezika ovako: »Ilirski jezik: odličan, dohvat hitar i obsežan, znanje temeljito i samostalno, slog osobito okretan, tumačenje razgovetno.«³ Babukićeva je ocjena bila proročka, vrijedit će za sveukupno kasnije Kržanovo djelo.

Na preporuku zagrebačkoga nadbiskupa Josipa Haulika Antun Kržan 19. listopada 1856. stupa u Zavod Germanicum u Rimu. Studira teologiju na Papinskome sveučilištu Gregoriana. Profesor dogmatike bio mu je i Joseph Kleutgen, kasnije teolog Prvoga vatikanskog koncila. Kržanovi profesori bili su zacijelo i Giovanni Perrone, Johanes B. Franzelin, kasniji kardinal, Clemens Schröder i Carlo Passaglia, listom profesori dogmatike, koji su tvorili takozvanu »Rimsku školu«; njezini pripadnici polazili su, doduše, od skolastike, ali su je produbljivali i obogaćivali povijesno-biblijskom teologijom i patristikom. Kržanovi kolege sa studija na Gregoriana i/ili odgoja u Germanicumu bili su kasniji katolički učenjaci Egger, Gutberlet, Dupont, Hugo i čuveni vodeći njemački teolog M. J. Scheeben. Kržan i Scheeben bili su vršnjaci, rođeni su iste 1835. i umrli iste 1888. godine. No među svima njima, prema svjedočanstvu njihova kolege P. Beringera, Kržan je bio prvi. Znači i ispred Scheebena. Zvali su ga »terribilis Croata«,

CRNJAC, »Terribilis Croata«, u: *Spectrum*, 4 (1970.) br. 2, str. 5-12; J. BALABANIĆ, »Antidarvinizam Antuna Kržana«, u: *Prirodne znanosti u Hrvatskoj u XIX. stoljeću*, Zagreb, 1980., str. 85-93; J. BALABANIĆ, *Darvinizam u Hrvatskoj*, Zagreb, 1983.; I. GOLUB, »Dva jubileja jedne katedre. Govor o stoljetnici rođenja Stjepana Bakšića i stoljetnici smrti Antuna Kržana održan na Dan fakulteta 1989.«, u: *Bogoslovska smotra*, 3-4 (1989.), str. 461-467; P. CRNJAC, »Antun Kržan – život i djelo«, u: *Zaprešićki godišnjak 1992.*, Zaprešić, 1992., str. 82-90; Z. POSAVAC, »Umjetnost i pojam lijepoga u hrvatskoj neoskolastici (druga polovica 19. i prva polovica 20. stoljeća)«, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 47-48 (1988.), str. 93-129; Z. POSAVAC, »Umjetnost i pojam lijepoga u hrvatskoj neoskolastici. Ante Petrić – filozof iz Komiže«, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 49-50 (1999.), str. 143-156; S. LALJAK, »Antun Kržan, zaboravljeni *terribilis Croata*«, u: *Zaprešićki godišnjak 1998.*, Zaprešić, 1999., str. 129-132; I. GOLUB, »Antun Kržan (1835. – 1888.)«, u: *Zaprešićki godišnjak 1998.*, Zaprešić, 1999., str. 133-136; I. GOLUB, »Spomen-ploča teologu Antunu Kržanu«, u: *Tkalčić. Godišnjak Društva za povijesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, sv. III, Zagreb, 1999., str. 329-340; I. GOLUB, »Antun Kržan – kanonik zagrebački, prepošt sv. Petra požeškoga, arhidjakon varaždinski, doktor sv. bogoslovja i mudroslovja, rektor kr. Sveučilišta. Poticaj za životopis«, str. 561-588.

³ S. LALJAK, »Antun Kržan, zaboravljeni *terribilis Croata*«, str. 131.

možda zato što je isticao svoje hrvatstvo i što je sve druge nadilazio. Antun Kržan promaknut je na akademski stupanj doktora filozofije 1859., i doktora teologije 1863. s najvišom ocjenom »summa cum laude.«

Povratniku iz Rima Antunu Kržanu povjerene su akademske i pastoralne službe izvanrednog ispovjednika sestara milosrdnica, njemačkog propovjednika u crkvi sv. Katarine u Zagrebu, profesora filozofije i potom dogmatike u Nadbiskupskom bogoslovskom sjemeništu. Kržan je 1870. imenovan začasnim prisjednikom Nadbiskupskog duhovnog stola. Godine 1874., kad se otvara moderno Sveučilište u Zagrebu, Antun Kržan imenovan je prvim redovnim profesorom Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na katedri dogmatike. Sljedeće 1875./1876. izabran je za dekana istog fakulteta. Zalagao se za autonomiju fakulteta. Za Kržanovo dekanovanje rekao je tadašnji profesor Staroga zavjeta i hebrejskoga jezika, čuveni jezikoslovac Franjo Iveković, da je bilo »mudro i revno«⁴.

Već je sljedeće 1876./1877. akademske godine Antun Kržan izabran za rektora mladog hrvatskog Sveučilišta u Zagrebu. Kržan je prvi profesor Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta, teolog, svećenik izabran na dužnost velemožnoga rektora – Rector magnificus. Navršio je istom 40 godina. Proslavio se svojim nastupnim govorom održanim 19. listopada 1876. prigodom instalacije za Rectora magnificusa. Govor je tiskan kao knjižica⁵ i kao prilog *Katoličkom listu*⁶ i u svjetovnim novinama *Obzor*.⁷ Nije to tek prigodan govor. Govor je to koji predstavlja Kržanov znanstveni credo. Kržan na početku daje neku vrstu određenja (definicije) sveučilišta. Sveučilište »je ona plemenita i usavršena zajednica slobodoumnih duhova, koji bez svake sebičnosti, nežaleć ni truda ni žrtve istinu traže, te od nje i radi nje žive«⁸. Kržan smjelo i smjerno kaže »da je svaka triezna znanost ograničena i po predmetu, kojim se bavi, i po metodi kojom se istražuje i dokazuje služi, i po pomagalih koja joj u pomoć pritiču.«⁹ Kržan nadalje upozorava na opasnost predrasuda i potiče na učenjačku čestitost: »Pogibeljno je i za istinu i za znanost i za napredak, ako se predsude i strasti ma bilo i nehotice ušuljaju, ako se razlozi jedne ili druge stranke dovoljno ne uvažavaju, ako se dokazi ili teškoće mukom mimoidju, ako se misli krivo

⁴ P. CRNJAC, »Antun Kržan – život i djelo«, str. 84.

⁵ *Nastupni govor Antuna Kržana prigodom njegove instalacije za sveučilišnog rektora dne 19. listopada 1876.*, Zagreb, 1876.

⁶ »Nastupni govor dra. Antuna Kržana prigodom njegove instalacije za sveučilišnog rektora dne 19. listopada 1876. Prilog 'Katoličkom listu' br. 43«, u: *Zagrebački Katolički list*. Crkveno-bogoslovni časopis, 27 (1876.), str. 375-382.

⁷ »Kržan Antun, Nastupni govor prigodom njegove instalacije za sveučilišnog rektora dne 19. listopada 1876.«, u: *Obzor*, 6 (1876.), br. 34, str. 243-245.

⁸ »Nastupni govor dra. Antuna Kržana prigodom njegove instalacije za sveučilišnog rektora dne 19. listopada 1876. Prilog 'Katoličkom listu' br. 43«, str. 375.

⁹ *Isto*.

tumače, ako se načela svojevolutno bud stežu, bud rastežu.«¹⁰ Kržan zagovara interdisciplinarnost: »U istinu mnoge su znanosti medju sobom usko spojene, medju njimi vlada veća ili manja suvislost. Danas neće nitko daleko dotjerati u kojoj znanosti, ako nuzgredno bar donekle ne poznaje sjegurne i vjerojatne rezultate drugih znanosti, koje bud posredno bud neposredno uplivaju na onu znanost, koju on napose njeguje.«¹¹ U tom smislu Kržan kao teolog, koji je dobro upoznao i prirodne znanosti, posvećuje u svom nastupnom govoru razmjerno dosta prostora suvremeniku Charlesu Darwinu. Mudro i duhovito odgovara krutim materijalistima i zbunjenim kršćanima: »Darwinov sustav ni izdaleka ne izgleda tako gorostasano kako ga slikaju ... s druge strane nije takovo strašilo, da nam valja uši začepiti, kad njegovo ime čujemo.«¹² Kržan kod Darwina razlikuje zoologa i filozofa te ukazuje na prekoračenje nadležnosti, smatra da filozofski Darwin više zaključuje nego što prirodoslovno, zoološki smije zaključiti. Pri kraju govora Kržan zbori o nasilnosti u znanosti: »U našoj zajednici nema mjesta sirovoj sili, najvećoj protivnici dužnosti i prava dosljedno i slobode, na kojih počiva zadružni život, nego u njoj vlada ona moralna sila, koja niti komu nepravednim nasiljem osvjedočenje nameće, niti ga komu otimlje.«¹³ Sve se, rekao bih, dade obavljati na razne načine. Jedan način je na način prijateljstva. Tako je radio Isus. Iz završne rečenice Kržanova govora da se zaključiti da je on odabrao taj način: »Uzdam se u iskreno prijateljstvo i pomoć svojih visokocijenjenih drugova i ciele sveučilišne zajednice, da sjedinjenim silama napreduje, raste i cvate prvo hrvatsko sveučilište Franje Josipa I., na slavu i korist našem narodu.«¹⁴

Kržan se nastupnim rektorskim govorom proslavio zacijelo svojom odudarnošću od običajnog i očekivanog. »Umjesto uzvisivanja znanosti – poniznost. Umjesto pobožanstvenjenja znanja – priznanje ograničenja. Umjesto slijepog vezivanja uz ugledna imena – oslanjanje na istraživanje i svoj um. Umjesto željezne šake – pružena ruka. Umjesto bacanja kletve na protivnika – poziv na razgovor. Umjesto povlačenja u skučenost svojih granica – otvorenost graničnim pitanjima. Umjesto bijega od neugodnih pitanja iz prirodoslovnih znanosti – izlazak ususret. Govor koji ne zastarijeva.«¹⁵

Kržanov nastupni rektorski govor na zagrebačkom sveučilištu i neodržani – od nekolicine rimskih sveučilišnih fizičara osujećeni – govor pape

¹⁰ *Isto*, str. 378.

¹¹ *Isto*, str. 379. Kržan će se kao teolog u tome upravo isticati. Duboko će uroniti u prirodoslovne znanosti.

¹² *Isto*, str. 381.

¹³ *Isto*, str. 382.

¹⁴ *Isto*.

¹⁵ I. GOLUB, »Antun Kržan – kanonik zagrebački, prepošt sv. Petra požeskoga, arhidjakon varaždinski, doktor sv. bogoslovja i mudroslovja, rektor kr. Sveučilišta. Poticaj za životopis«, str. 571.

Benedikta XVI. 17. siječnja 2008. na rimskom sveučilištu »La Sapienza«, prigodom inauguracije 705. akademske godine, srodni su u pogledu predanosti istini i zauzetosti za slobodu. Nesuđeni govor Benedikta XVI. objavljen je kao knjižica pod znakovitim, iz neodržanog govora preuzetim naslovom: »Ne dolazim nametnuti vjeru nego potaknuti na hrabrost za istinu – Non vengo a imporre la fede ma a sollecitare il coraggio per la verità.«¹⁶ Benedikt XVI., nekoć Joseph Ratzinger, profesor dogmatike, čega je profesor bio i Antun Kržan, makar papa, naziva se »professor emeritus«, i ističe istu misao kao i Kržan o odsutnosti nasilnosti u znanosti i vjeroispovijesti te prisutnosti hrabrosti za istinu.¹⁷

Kržanov je nastupni rektorski govor neka vrsta njegova znanstvenog rektorskog autoportreta, zato sam u ovom ocrtu njegova duhovnog lika dao razmjerno više prostora. A to sam učinio i zato što fizički portret prikazuje Kržana upravo kao rektora Sveučilišta, dakle u obličju u kakvom je održao svoj rektorski nastupni govor.

Kržanovo životno djelo odnosi se na pitanja o postanku čovjeka. Antun Kržan još za Darwinova života zapodijeva raspravu s Darwinovom teorijom evolucije. Članke, što ih je 5 godina (1872. – 1877.) o tome objavljivao u *Katoličkom listu*, sabire u dva sveska djela *O postanku čovjeka po posljednjih mudroslovnih i naravoslovnih znanosti* (I. dio – Zagreb, 1874.; II. dio – Zagreb, 1877.). Djelo je završno izašlo u godini Kržanova rektorovanja na zagrebačkom Sveučilištu. Posve u smislu svojega znanstvenoga creda, izrečenog u nastupnom govoru kao rektora Sveučilišta u Zagrebu, Kržan temeljito i čestito istražuje svoj predmet. Ne osporava ni jednu prirodnu činjenicu, ali osporava izvode koji iz njih ne proizlaze; dopušta teorije, ali ne da ih se nudi kao činjenice; hipoteze neka se ne predstavljaju kao teze. Kržan izvrsno poznaje predmet. Pročitao

¹⁶ Città del Vaticano, 2008. To je posebno izdanje teksta objavljenoga pod istim naslovom u službenim novinama Svete Stolice *L'Osservatore Romano*, CXLIII (17. 1. 2008.), br. 14 (44.754), str. 4-5.

¹⁷ Bio sam jedan od onih 200.000 okupljenih na Trgu sv. Petra u Rimu u nedjelju 20. siječnja 2008. na »Angelusu« s papom, poslije osujećena papina govora na rimskom sveučilištu »La Sapienza« – kao danteovski hodočasnik iz Hrvatske – »forse di Croazia« i slušao riječi Benedikta XVI. o ljubavi za istraživanje istine, za sučeljavanje, za iskren razgovor i poštivanje uzajamnih stajališta u akademskom svijetu: »Cari amici ... All'ambiente universitario, che per lunghi anni è stato il mio mondo, mi legano l'amore per la ricerca della verità, per il confronto, per il dialogo franco e rispettoso per le riciporche posizioni.« (»Verità e libertà per una società fraterna e tollerante«, u: *L'Osservatore Romano*, CXLVIII [21. – 22. 1. 2008.], br. 18 [44.758], str. 8). Osobito me se dojmio papin poziv sveučilištarcima da uvijek poštuju mišljenje drugoga i traže sa slobodnim i odgovornim duhom istinu i dobro: »Come professore, per così dire, emerito che ha incontrato tanti studenti nella sua vita, vi incoraggio tutti, cari universitari, ad essere sempre rispettosi delle opinioni altrui e a ricercare, con spirito libero e responsabile, la verità e il bene« (*isto*). Kako se pritom ne sjetiti nastupnoga govora rektora zagrebačkog Sveučilišta Antuna Kržana održanog prije 130 godina?

je Darwinova djela u njemačkom prijevodu; čitao je darviniste i antidarviniste; donosi navode iz više od 400 naslova. Evolucionizam, međutim, poznaje ne samo knjiški. Kaže da je putovao u Beč, London i München u najizvrsnije anatomske kabinete, gdje je »zornim načinom« upotpunio »svoje predstave o tom predmetu«. ¹⁸ Čuveni je njemački teolog prof. M. J. Scheeben, Kržanov kolega sa studija u Rimu, pitanje teologije i evolucije »riješi« jednom rečenicom: »Evolucija je filozofski apsurd i teološka hereza.« ¹⁹

Kržan je napisao dva sveska o tom pitanju. Da je barem to djelo izašlo na kojem stranom jeziku!

Usljedila su imenovanja koja su Kržana sve više udaljavala od predanosti znanosti. Iste je 1877. godine, kad je obnašao dužnost rektora Sveučilišta u Zagrebu, postao ravnateljem Plemićkoga konvikta u Zagrebu. U veljači 1879. imenovan je kanonikom prvostolnoga Kaptola zagrebačkoga. Iste je 1879. godine postavljen za rektora Nadbiskupskoga bogoslovskeg sjemeništa u Zagrebu, a 1880. postaje »canonicus a latere – kanonik pobočnik«, reklo bi se, desna ruka nadbiskupa zagrebačkoga kardinala Josipa Mihalovića. Iste godine napušta Katolički bogoslovni fakultet. Godine 1884. Antun Kržan postaje varaždinskim arhiđakonom, a 1886. prepoštom sv. Petra Požeškoga. Antun Kržan bio je kandidat za biskupa u nekoliko navrata. Tisak ga je nakon smrti zagrebačkog nadbiskupa kardinala Jurja Haulika (1869.) spominjao kao jednog od mogućih Haulikovih nasljednika. Bio je kandidat za Senjsku biskupiju, pa za Vrhbosansku nadbiskupiju. Govorilo se da će naslijediti J. J. Strossmayera u Đakovu. Izgleda da su ga čuvali za zagrebačku nadbiskupsku stolicu. A. Steinhuber, pisac povijesti rimskoga zavoda Germanicuma, čijim je Kržan bio pitomcem, o Kržanu piše: »Uopće, bio je vrlo cijenjen i priznat čovjek, izvrstan teolog, sjajan govornik, neporočan svećenik, kao budući zagrebački nadbiskup.« ²⁰ Kržana je međutim ugrabila iznenadna i prerana smrt – bile su mu tek 53 godine – u njegovu dvoru na Kaptolu 6 dana 6. studenoga 1888., prije 120 godina. ²¹

Pokopan je na zagrebačkom groblju Mirogoju, nedaleko od crkve Krista Kralja, na lijevoj strani (danas nadomak groba dr. Franje Tuđmana, prvog predsjednika Republike Hrvatske). Pisac nekrologa u *Katoličkom listu* svjedoči o Kržanu: »Kraj tolikog znanja jedva si možeš pomisliti čovjeka čednijega,

¹⁸ A. KRŽAN, *O postanku čovjeka po posljednjih mudroslovnih i naravoslovnih znanosti*, sv. I, Zagreb, 1874., str. 49-50.

¹⁹ I. GOLUB, »Antun Kržan – kanonik zagrebački, prepošt sv. Petra požeškoga, arhiđakon varaždinski, doktor sv. bogoslovja i mudroslovja, rektor kr. Sveučilišta. Poticaj za životopis«, str. 575.

²⁰ A. STEINHUBER, *Geschichte des Collegium Germanico-Hungaricum*, str. 517.

²¹ O 110. obljetnici smrti Antuna Kržana otkrio sam, nakon govora o životu i djelu Antuna Kržana, spomen-ploču Antunu Kržanu na dvoru Kaptol 6, što su je postavili Matica hrvatska Zaprešić, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Prvostolni kaptol zagrebački i Grad Zagreb 1998.

a blažega nikako. Pa kako je bio prema svakomu blag i mil, neka mu i Gospodin bude milostiv, neka primi njegov duh u kraljevstvo mira i ljubavi.«²²

Na Kržanovu nadgrobnom spomeniku od bijela kamena uklesana su dva sloja, prvi koji sadrži podatke o Kržanu, drugi koji donosi stihove njemu i o njemu:

ANTUN KRŽAN
kanonik zagrebački
prepošt sv. Petra požeškog
arhidjakon varaždinski
doktor sv. bogoslovja i mudroslovja
rektor kr. Sveučilišta
Franje Josipa I.
Rodio se u Mariji Gorici 1853.
Umro u Zagrebu 6. studenoga 1888.

Na krilih viere koja sviet spasava
Obletio si znanja čarnim poljem
Dok trudna ovdje ne klonu Ti glava
A duša prhnu prema svietu boljem.
Oh našo tu što svietom tražio si
Tvoj spomen rod u srcu svom nosi.

2. Slikani portret Antuna Kržana, rektora Sveučilišta u Zagrebu 1876./1877.

Antun Kržan (Marija Gorica, 8. lipnja 1835. – Zagreb, 6. studenoga 1888.) bio je treći rektor (1876. – 1877.) Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, osnovanog 1874. U svečanoj dvorani Sveučilišta – Aula Magna – nalaze se portreti rektora sveučilišta u ulju na platnu, počevši od prvoga rektora sveučilišta. Međutim nema portreta trećega rektora Antuna Kržana. Neobjašnjivo. Možda nije načinjen? Ako su načinjeni portreti Kržanovih prethodnika i njegovih nasljednika na dužnosti Rectora magnificusa, zacijelo je morao biti naslikan i Kržanov portret. Ali zašto ga nema na zidu svečane dvorane?

Imamo samo Kržanovu fotografsku sliku s dviju fotografija. S fotografije Prvoga profesorskog zbora Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu iz akademske 1874./1875. godine. Ona se dan-danas nalazi u zbornici fakulteta na zidu, izblijedjela od sunca i vremena. Antun Kržan također se nalazi i na fotografiji Prvoga profesorskog zbora Sveučilišta u Zagrebu iz akademske 1874./1875. godine. Slika profesorskog zbora Katoličkoga bogoslov-

Portret Antuna Kržana (Marija Gorica, 8. lipnja 1835. – Zagreb, 6. studenoga 1888.), rektora (Rector Magnificus) Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu 1876./77. Naslikao u živo »ad visum« Antonio Zuccaro iz Trsta 1676./77. Ulje na platnu. Dimenzije 89x69 cm. Portret se nalazi u Muzeju grada Zagreba. Inventarni broj MGZ 4670. Signatura l. d.: A. Zuccaro u Zagrebu 1876./77. Slika portreta se ovdje prvi puta objavljuje.

nog fakulteta i slika profesorskog zbora Sveučilišta skupne su fotografije, ali ne u smislu da profesori sjede ili stoje jedan do drugoga već su sastavljene od medaljona, ovalnih, s likom pojedinog profesora.

Dok sam dana 14. ožujka 2007. radio u Arhivu Zagrebačke nadbiskupije upravo istražujući o Antunu Kržanu, ako se dobro sjećam, ušla je jedna gospođa, izvukla »naramak spisa«, sjela meni nasuprot i s ravnateljem Arhiva dr. Stjepanom Razumom (nekoć mojim vrlim učenicom) ispod glasa nešto raspravljala. Nisam, naravno, prisluškiavao razgovor, no govor je postajao sve glasniji, kako je bivao življi. I tako me prenu riječ »... i portret Antuna Kržana«, koju izusti gospođa onako ovlaš, usput, i nastavi raspravu, odnosno nabranje ... Spomenula je muzej i, ako se dobro sjećam, stalni postav. Na najbliži papir pribilježih te riječi. Nisam gospođu ometao svojim upitom u razgovoru s ravnateljem Arhiva. Kad sam poslije podigao oči sa svojih papira, stolac meni nasuprot bio je prazan. A gospođi ni traga. Kržan je bio očito usput spomenut. U mene je, međutim, bilo posijano zrno znatiželje i više od toga, zrno traženja.

Napisao sam studiju o Antunu Kržanu.²³ Odlučio sam potražiti i Kržanov portret. Papir na koji sam u Arhivu Zagrebačke nadbiskupije nabacio riječ-dvije o Kržanovu portretu ne mogoh naći. Ipak, u ušima mi je još spomen stalnog postava muzeja i portreta. Ali kojega muzeja? Zaredat ću potragu po muzejima u Zagrebu. Naumio sam se najprije telefonski raspitati o postojanju odnosno nepostojanju portreta. Inače, ako je portret u stalnom postavu, dovoljno je razgledati sam stalni postav. Dvojio sam da li najprije nazvati Hrvatski povijesni muzej ili Muzej za umjetnost i obrt ili Muzej grada Zagreba. Rođen u znaku raka odlučio sam se, onako, za ovo posljednje.

Predstavivši se upitah nalazi li se u Muzeju grada Zagreba portret Antuna Kržana a vratarica, s kojom sam zacijelo razgovarao, reče da će me spojiti s nadležnom osobom. I doista. Predstavio sam se. Čim sam spomenuo svoje ime i prezime, sugovornica mi reče da me zna, da sam surađivao s Muzejom grada Zagreba na postavu izložbe o Jurju Križaniću »Moskva 17. stoljeća očima Jurja Križanića«²⁴. Predstavila se: »Željka Kolveshi, muzejska savjetnica.«

»Nalazi li se u Muzeju grada Zagreba portret Antuna Kržana?« – upitah beznadno.

²³ Studija je izašla pod naslovom »Antun Kržan – kanonik zagrebački, prepošt sv. Petra požeškoga, arhidjakon varaždinski, doktor sv. bogoslovja i mudroslovja, rektor kr. Sveučilišta. Poticaj za životopis«, u zborniku *U službenju Božjem narodu. Zbornik radova u čast msgr. dr. Antuna Škvorčevića, prvoga požeškog biskupa prigodom 60. obljetnice života, 35. obljetnice svećeništva i 10. obljetnice biskupstva*, Požega, 2007., str. 561-588.

²⁴ Moskva 17. stoljeća očima Jurja Križanića / Moskva XVII veka glazami Jurija Križanića / Moscow of the 17th Century Through Eyes of Juraj Križanić; 16. prosinca 2004. – 30. siječnja 2005.; 16 dekabir' 2004 – 30 janar' 2005; November 16, 2004 – January 30, 2005; Muzej grada Zagreba 2004.

»Nalazi se«, bio je odgovor.

Samo što mi nije pala slušalica iz ruku od radosnog uzbuđenja. Nazvah prvi muzej. Prvi pa pravi. Rekoh kako se bavim istraživanjem o Antunu Kržanu. Dogovorili smo da dođem u muzej 21. svibnja 2007. oko 10 sati.

Mislio sam da ćemo smjesta pogledati Kržanov portret. Međutim, muzejska savjetnica Željka Kolveshi pripremila je dokumentaciju o portretu. Dragocjenu. Tako smo najprije razgovarali o portretu. Kako to da se portret trećega rektora Sveučilišta u Zagrebu Antuna Kržana ne nalazi u »društvu« drugih rektora na zidu svečane dvorane sveučilišta nego u Muzeju grada Zagreba? Kako je ovamo dospio? Portret je došao u Muzej grada Zagreba od privatnika. Ali ne kao Kržanov portret. Nije se znalo čiji je. Koga naime predstavlja. Imenovan je kao »Portret nepoznatog svećenika«. Iz odore se naime vidi da je osoba naslikana na portretu svećenik. Pokušalo se oko 1990. utvrditi tko je taj svećenik. Tako se pomišljalo da bi to bio Josip Stadler, nadbiskup vrhbosanski. Muzejska savjetnica Željka Kolveshi pošla je drugim putem. Na fotografiji Prvoga profesorskoga zbora Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu u akademskoj 1874./1875. g., koja se čuva u Muzeju grada Zagreba, nalazi se i Antun Kržan. Lik na portretu »nepoznatog svećenika« sliči Kržanu. (Prisjetih se, ali ne na glas, kako su, navodno, prvi fotografi na svoje radionice stavljali reklamu »Jamčimo sličnost.«) Preko povijesti hrvatske estetike Zlatka Posavca muzejska savjetnica Željka Kolveshi upoznaje se поблиže s Kržanom. Saznaje da je Antun Kržan bio rektor Sveučilišta. Treći po redu. Ovaj »nepoznati svećenik« ima rektorski lanac na sebi. Znači »nepoznati svećenik« jest rektor Sveučilišta u Zagrebu. Na Sveučilištu nalaze se portreti rektora, počevši od prvoga Matije Mesića, drugoga Stjepana Speveca, ali trećega Antuna Kržana nema; slijedi njegov nasljednik Konstantin Vojnović. Postalo je jasno da je »portret nepoznatoga svećenika« portret Antuna Kržana, rektora hrvatskoga Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. No ostalo je nepoznato kako to da se taj portret ne nalazi u rektoratu Sveučilišta s drugim portretima rektora, za koju je namjenu i napravljen. Kržanov je portret slikao Antonio Zuccaro, slikar iz Trsta, pozvan 1876. u Zagreb da portretira prva četiri rektora Sveučilišta u Zagrebu: Mesića, Speveca, Kržana i Vojnovića. I doista, na slici »nepoznatog svećenika« Zuccarov je potpis i godina slikanja 1876./1877. Antun Kržan prvi je rektor koji je uz rektorsko žezlo nosio rektorski lanac, znamenje časti i službe Rectora magnificusa, dar kralja Franje Josipa I. Kod utemeljenja Sveučilišta 1874. lanac još nije postojao. Na fotografiji Prvoga profesorskog zbora Sveučilišta u Zagrebu akademske 1874./1875. godine prvi rektor Matija Mesić nema na sebi rektorskoga lanca.

Muzejskoj savjetnici dadoh za Muzej grada Zagreba poseban otisak svojega opsežnog trojezičnog (hrvatski, ruski i engleski) rada »Juraj Križanić, mi-

slilac, djelatnik, stradalnik«, »Jurij Križanič myslitel', dejatelj, stradalec«, »Juraj Križanić, Thinker, Public Figure, Victim«, koji je izašao u Katalogu izložbe Muzeja grada Zagreba.²⁵ Rekoh da sam primjerak kataloga 28. prosinca 2004. za papu Ivana Pavla II., kojemu je poznat Juraj Križanić, dao na ruke njegovu osobnom tajniku Stanislavu Dziwizu, sada nadbiskupu i kardinalu u Krakovu. »Bez Vašega sudjelovanja ne bismo bili mogli upriličiti izložbu«, reče muzejska savjetnica Željka Kolveshi. A o Ivanu Pavlu II. reče da je na Zrinjevcu, kad je papa bio u Zagrebu, svoje trogodišnje dijete držala na ramenima, kako bi vidjelo velikog papu.

Napokon smo sišli u stalni postav Muzeja grada Zagreba. I u jednoj prostoriji ugledah u »zlatnom« okviru portret svećenika s rektorskim lancem o vratu.

»To je«, reče muzejska savjetnica Željka Kolveshi.

Pustio sam da mi slika govori. A onda sam kao jeku u razmacima izgovarao riječi:

»Ruke drži prekrížene. – Ne sjedi. – Stoji. – Nema oko sebe knjiga. Nikakvih predmeta. – Pogled mu je misaon. – Sabran. – Bijele je puti – Visoka čela – Bez bora – Začešljan s lijeva na desno – Mlad – Visok svećenički ovratnik – Crna reverenda/ sutana – Ljubičasti pojas na sutani-reverendi znak je crkvene časti prisjednika Duhovnog stola. – Rektorski lanac znak je časti i službe Rectora magnificusa.«

Muzejska je savjetnica rekla samo jednu riječ o portretu, odnosno o onome koga portret prikazuje: »Produhovljen.«

»Kakve ima oči?« – upitah. Ona se primakla portretu:

»Plave, čini se.«

»Kao da me gleda«, rekoh.

Antun Kržan, prvi profesor na katedri dogmatske teologije Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, i prvi rektor Sveučilišta s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta. A treći rektor od osnutka Sveučilišta. A Sveučilište su tvorila tri fakulteta: Teološki fakultet, Filozofski fakultet i Pravni fakultet. Prvi rektor bio je s Filozofskog fakulteta, drugi s Pravnog fakulteta, a treći s Teološkog fakulteta. Očito se išlo u izboru rektora prema ključu fakulteta, članova Sveučilišta. Primaknuo sam se portretu i pročitao podatke: inventarski broj portreta MG 4670, ulje na platnu, dimenzije 89x68 cm (samo platno bez okvira), signatura l (lijevo) d (dolje), A. Zuccaro u Zagrebu 1876./1877. Na samom portretu čitam slikarev potpis.

»Portret je naslikan u živo«, rekoh kao upit i kao odgovor istom riječju.

²⁵ Moskva 17. stoljeća očima Jurja Križanića, Zagreb, 2004., str. 10-40, 45-56.

»Da, 'ad visum'«, odgovorila je muzejska savjetnica. Ukazala je na pomno naslikane Kržanove prste. Pružila mi disketu, snimak portreta. Iznenaden i obradovan primih disketu. »Hvala. Što dugujem?«

»Ništa jer se radi o vašem znanstvenom radu. Znajući to snimak sam uoči Vašega dolaska pripremila za Vas. Portret nije nikada nigdje objavljen.«

»Objavit ću ga. U boji« – rekoh.

A Kržanu kazah u sebi: »Dični prethodniče, pred Vama s udivljenjem stoji Vaš daleki, skromni nasljednik.«²⁶

Pozvan na predstavljanje poštanske marke o 100. obljetnici Muzeja grada Zagreba, koje nije bilo, kako je najavljeno, popraćeno razgledavanjem stalnog postava Muzeja, u pratnji muzejske savjetnice Željke Kolveshi dana 31. svibnja 2007., na Dan grada Zagreba i Majke Božje od Kamenitih vrata, u stalnom sam postavu pomno i ponovno gledao portret Antuna Kržana, rektora Sveučilišta u Zagrebu, u »kutku« posvećenom izlošcima koji se tiču Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Podno portreta Antuna Kržana, koji me pozornostno »gledao«, izmolih Oče naš za Kržanovu veliku i plemenitu dušu. Muzejsku savjetnicu gospođu Željku Kolveshi, koja me pratila, upitah otkada je ovaj stalni postav.

»Od 1997.«, reče.

»Dakle, deset godina. A je li Kržanov portret u tom stalnom postavu sve to vrijeme izložen i to kao portret Antuna Kržana ili neko vrijeme kao portret nepoznatog svećenika?« – upitah.

»Sve je to vrijeme izložen kao Kržanov portret, jer sam tada već bila utvrdila da je to njegov portret«, reče.

Da sam, ako ne prije ono 2004. godine, prigodom otvaranja izložbe »Moskva 17. stoljeća očima Jurja Križanića«, u kojoj sam sudjelovao, razgledao i stalni postav Muzeja grada Zagreba, bio bih tada sreo Kržana u njegovu portretu rektora Sveučilišta u Zagrebu. U knjizi posjetitelja ostavio sam svoj trag traganja za Kržanovim portretom i zahvalio muzejskoj savjetnici Željki Kolveshi što mi je bila »Beatrice u Muzejskom raju«.

²⁶ Na katedri dogmatike na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu u godini kad je Kržan imenovan »canonicus a latere – kanonikom pobočnikom« 1880. Kržana zamjenjuje Matija Štepinac. Na natječaju raspisanom 1881. na katedru dogmatike bi izabran Anton Franki i imenovan »redovitim javnim profesorom učiteljske stolice za posebni dio dogmatike na bogoslovnom fakultetu sa sustavom berivi, rješanjem njegova cesarskog i kraljevskog apostolskog Veličanstva od 18. travnja 1882.« I. MILANOVIĆ, »Dokumenti disciplinskog postupka protiv Antona Frankija«, u: *Croatica Christiana Periodica*, 3 (1979.), br. 44, str. 80. Akademске 1882./1883. godine Antun Franki prelazi na katedru crkvene povijesti, a na dogmatsku katedru dolazi Ivan Bujanović. Njega 1924. nasljeđuje Stjepan Bakšić, koji umire na dužnosti 1963. Njega nasljeđujem ja, Ivan Golub, 1964. godine kao predavač, 1976. kao izvanredni profesor, 1979. kao redovni profesor, a od 1969. kao pročelnik katedre dogmatike do stupanja u mirovinu 2000., od 2001. kao professor emeritus.

Zaključak

U ovom istraživanju donesen je portret Antuna Kržana kao diptih, kao dva krila. U prvom se krilu nalazi pisani povijesni, duhovni portret Antuna Kržana. U drugom je krilu predstavljen slikani tvarni, fizički portret Antuna Kržana. Prvi je napravljen perom, drugi kistom. Ovo prvo objavljivanje rektorskog portreta Antuna Kržana, o 120. godišnjici njegove smrti, neka je u spomen i na čast prvoga »velemožnoga rektora – Rector magnificus« Sveučilišta u Zagrebu s Katoličkoga bogoslovnog fakulteta, gdje je bio prvi redovni profesor na katedri dogmatike.

Zagreb, 11. ožujka 2008., Dan Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Summary

**A PORTRAIT OF ANTUN KRŽAN (1835 – 1888),
RECTOR OF THE UNIVERSITY OF ZAGREB
ON THE OCCASION OF THE 120TH ANNIVERSARY OF HIS DEATH**

The article presents a portrait of Antun Kržan as a diptych. The first wing is spiritual and the second a physical portrait. The spiritual portrait outlines Kržan's historical figure with emphasis on his public speeches as the Rector of the University of Zagreb. The physical portrait of Kržan as the University Rector is fateful and is presented scientifically. Antun Kržan was born in Oplaznik, in the parish of Marija Gorica, on 8 June 1835. In high school he was taught by Vjekoslav Babukić, a renowned Croatian linguist. He studied at the Germanicum College and Gregoriana University in Rome (1856-1863) where his professor was J. Kleutgen, a future theologian at the Ist Vatican Council while his colleague during studies was M. J. Scheeben, later a leading German theologian. Kržan gained his doctorate in philosophy in 1859 and then in theology in 1863 obtaining the highest marks possible – »summa cum laude«. He was ordained in Rome on 15 March 1862. Upon returning to his homeland and Zagreb he conducted academic and pastoral services. He was appointed as the first professor of Dogmatic Theology at the newly founded university in Zagreb in 1874. During the 1876/1877 academic year he was elected as the third Rector of the University of Zagreb and the first Rector from the Catholic Theological Faculty. He gained fame with his public speaking which represents his academic credo: the absence of violence in science, the presence of free research, dialogue with natural sciences. These were values that Rector Kržan fervently supported. He published his life work »O postanku čovjeka po posljednjih mudroslovnih i naravoslovnih znanosti« (I – Zagreb, 1874; II – Zagreb, 1877), where he scientifically and frequently opposed the still living Darwin and his theory of evolution. He was appointed to the canon of the Zagreb Archdiocese and can-